

Mae Llanelwŷ – sydd â phoblogaeth o tua 4,000 – wastad wedi gystried e hunn fel dinas, ond nid oedd gweddilll Prydain yn ymwybodol o hanny nes yr Ffrenhines roi amrhyddedd dinesig. I'r dref yn ystod ei diwbll Ddiemwn.

Mae wedi bod yn lle pwsig ers canol y
chweched ganrif pan sefydlodd Offeiriad o'r
Alban, Sant Cynydeyr, fynachlog yma. Diodol
i'w leoliad ar lwybr y prif fewnffiliad i Ogledd
Cymru, mae'n parhau i fod yn ganolog i
bethan – ac nid yw bob amser yn diano yn ddian

O'r eglwys gadeiriol hardd ond dychan, a losgwyd gan Owain Glyndŵr mae'r llwybr hwn yn rhedeg i lawr y rhin ar hyd y Stryd Fawr a heibio i'r eglwys ganoelloesol i ddilyn banciau coedlog yr Afon Elwy.

Dylai gymryd tuae awr i gerdded, ond byddai'n well caniatáu ychydig yn hwy. Wedi cyfan, mae'r addinas hon yn cymwys 1,500 o flynyddoedd o hanes.

St Asaph – population about 4,000 – has always thought of itself as a city but the rest of Britain didn't catch on until the Queen awarded it civic honours during her Diamond Jubilee

Elwy;

Y gadeiriann, mae'n debyg, yw un o'r
 lleiau ym Mynyddau, ond gallwch weld
 ei dŵr crennelog a'r clytwaith unigryw o
 galedhau a thywodfaen melyn porffor o

Mae'n galon i'r ddinas, yn llythrennol ac yn drosiadol. Ac mae wrth galon diwylliant Cymru hefyd – yn gartref i'r Beibl Cymraeg cynaf, ac i lu o wyllan cerddoriaeth rhyngwladol.

Ar Ffordd Fferinon Gogledd Cymru rhwng Trefynnon ac Ynys Bŵll, mae hyd yn oed yn darparu port at y "tirweddau sbyrddoleiddig" o amgylch y ddinas. Bydd arddangosfeydd y tu mewn i'r gadetian yn dwenu mwy wrthych am eidd hanes a'i dylunwad.

Εν τούτοις, η παρούσα μελέτη αποτελεί ένα σημαντικό βήμα στην κατανόηση των προτύπων συμπεριφοράς των χρηστών και στην βελτιστοποίηση της διαδικασίας αξιολόγησης των συστημάτων. Η μελέτη αυτή μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως βάση για μελλοντικές έρευνες και για την ανάπτυξη νέων εργαλείων αξιολόγησης.

The cathedral may be about the smallest in Britain but you can see its crenellated tower and that unique patchwork of yellowish limestone and purple sandstone

It's at the heart of the city, literally and metaphorically. And at the heart of Welsh culture too – home of the very first Welsh Bible and host of an international music festival.

lying on the North Wales Pilgrim's Way between Holywell and Bardsey Island, it even provides a gateway to the "inspirational landscapes" surrounding the city. Displays inside the cathedral will tell you more about its history and influence.

Visit www.northeastwales.com

llwybr y
ddinas
city
trail
sir ddinbych
denbighshire

Bustling market towns surrounded by one of the most beautiful protected landscapes in Wales. A spectacular coastline. World-famous heritage attractions and a buzzing arts scene. Delicious food and drink.

There's so much going on in Denbighshire that it's hard to know where to start. So we've created a set of five different journeys for you to experience.

Whatever your mood or personal passion, there's a route that's right for you – taking in epic coastal paths, countryside landmarks, towering fortresses, cultural treasures or culinary destinations along the way.

Pick up the 5 Journeys leaflet or download it from our website.

www.northeastwales.wales

Trefi marchnad prysur wedi'u hamgylchynu
gan un o'r tirweddau mwyaf prydferth a
ddiogelir yng Nghymru. Morlin trawiadol.
Atyniadau treftadaeth byd-enwog a byd
celfyddydol cyffrous. Bwyd a diod bendigedig.

Mae cymaint yn digwydd yn Sir Ddinbych fel ei bod yn anodd gwybod lle i ddechrau. Felly rydym ni wedi creu pum taith wahanol i chi archwilio.

Beth bynnag eich hwyliau neu'ch hoffter,
 mae yna daith sy'n berffaith i chi - sy'n
 cynnwys llwybrau arfordirol syfrdanol,
 tirnodau cefn gwlad, cadarnleoedd tyrog,
 trysorau diwylliannol a chyrchfannau
 coginiol.

Codwch gopi o'r daflen 5 Taith neu llwythwch hi i lawr ar ein gwefan.

www.gogleddddwyraincymru.cymru

St Asaph isn't the only town in Denbighshire with its very own trail. There are seven others – all packed with historic interest. But all very different, as we hope you'll discover for yourself. Just as long as you have another week or so to spare.

llwybr y
dref
town
trail

Visit Ruthin for the best applied arts gallery in Wales, Llangollen for its steam railway and thriving arts scene, Corwen for a stirring memorial to Wales's greatest hero and Denbigh for its hilltop castle and evocative town walls.

Y Rhyl
Rhyl
llwybr y
dref
town
trail

Nid Llanelwy yw'r unig dref yn
Sir Ddinbych gyda llwybr ei hun. Mae
saith llwybr arall – pob un yn lawn o
ddiddordeb hanesyddol. Ond pob un yn
wahanol iawn, gyda'r gobaith y
byddwch yn darganfod hynny dros eich
hunain. Cyn belled â bod gennyh
wythnos neu ddwy arall i'w sbario.

llwybr y
dref
town
trail

Llangollen
lwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

Rhuthun Ruthin

llwybr y
dref
town
trail

**Rhuthun
Ruthin**
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

llwybr y
dref
town
trail

Corwen

lwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbighshire

llwybr y
dref
town
trail

**Dinbych
Denbigh**
llwybr y
dref
town
trail
sir ddinbych
denbigh

 [gogledddcymru_northeastwales](#)
 [NthEastWales](#)
 [@NthEastWales](#)
 [North East Wales](#)

twristiaeth@sirddinbych.gov.uk
tourism@denbighshire.gov.uk

www.gogleddddwyraincymru.cymru
www.northeastwales.wales

Canolfannau Croeso Tourist Information Centres

Gogledd | North 01745 344515
De | South 01978 860828

Cyngor
sir ddinbych
denbighshire
County Council

The logo of Denbighshire County Council, featuring a stylized white castle tower on a red shield, with a red dragon passant on a white background.

Ffotograffau / Photography
© Hawlfraint y Goron (2019) Croeso Cymru / © Crown copyright (2019) Visit Wales, White Fox, Laurence Crossman-Emms, Brian Mottershead

Cyhoeddwyd gan Dîm Twristiaeth, Marchnata a Digwyddiadau Cyngor Sir Ddinbych
Published by Denbighshire County Council's Tourism, Marketing and Events Team

tyluno/design White Fox 01352 741069 www.thinkwhitefox.com

1 Eglwys Gadeiriol Llanelwy

Dyma'r gadeiriau hynafol leiaf ym Mhrydain – dim ond 182 troedfedd o hyd a 68 troedfedd oled. Ond nid yw hyn wedi ei atal rhag mynd i draffwrthion. Wedi'i sefydlu gan y Normaniaid yn y 12fed ganrif, mae'r eglwys gadeiriol wedi dioddef ymosodiadau dro ar ôl tro – cafodd ei difodi'n wael gan Edward I yn 1282, ei llosgi gan Owain Glyndŵr yn 1402 a'i dehyddio fel statl gan Bengrynaid yn ystod y Rhyfel Cartref. Ond drwy waith aialledadu ac adfer parhaus, mae ei "hurddas a'i mawredd" fel y'i disgrifiwyd gan Dr Johnson, yn parhau. Ei thrysor mwyaf yw Beibl William Morgan o'r 16eg ganrif. Mae arddangosfeydd yn adrodd hanes yr adeilad hwn, tra bod Ystafell De y Cyfieithwyr yn cynnig bwyd a diod blasus a siop anrhegion fechan.

1 St Asaph Cathedral

This is the smallest ancient cathedral in Britain – just 182 feet long and 68 feet wide. But this hasn't stopped it getting into trouble. Founded by the Normans in the 12th century, the cathedral has suffered repeated assaults – badly damaged by Edward I in 1282, burned by Owain Glyndŵr in 1402 and used as a stable by Roundheads during the Civil War. But through continual rebuilding and restoration it maintains the "dignity and grandeur" described by Dr Johnson. Its greatest treasure is a 16th-century William Morgan Bible. Displays tell the story of this remarkable building, while the Translators' Tearoom offers delicious food and drink and a small gift shop.

2 Cofeb Dau Gyfieithydd

Adeiladwyd y tŵr Gothig ysbennnydd hwn gan y Fictoriaid i ddathlu 300 mlynwyddiant ers cyfieithu'r Beibl i'r Gymraeg. O'u cilfachau â chanopi, mae delw wyth ysgolhaig yn sylfu allan ar dir y gadeiriau – gan gynnwys yr Esgob William Morgan, a gyfieithodd y Beibl yn 1588 a helpodd i achub un o ieithoedd hynaf Ewrop. Mor fyw a hoff oedd y gwaith hwn fel ei fod wedi parhau yn eang nes diwedd yr 20fed ganrif. Mae gan yr eglwys gadeiriol gopi gwreiddiol a gaiff ei arddangos, ac mae Morgan ei hun, a fu farw yn ddyfn tlawd yn 1604, wedi'i gladdu o dan yr allor uchel.

2 Translators' Memorial

This splendid Gothic tower was erected by the Victorians to celebrate the 300th anniversary of the translation of the Bible into Welsh. From their canopied niches, the statues of eight scholars stare out across the cathedral green – including Bishop William Morgan, whose Bible of 1588 helped save one of Europe's oldest languages from oblivion. So vivid and well-loved was this work that it remained in widespread use until the late 20th century. The cathedral has an original copy on display and Morgan himself, who died a poor man in 1604, is buried beneath the high altar.

3 Tŷ Brodyr Powell

Cymerwch gamau i lawr at High Street a throwch i'r chwith.

Mae'r tŷ yn dyddio o 1745 ond dyma stori am gerddoriaeth yn fwy na phensemaeth – fel y dengys y plâc glas. Hwn oeddman gen'i'r brodyr George a Felix Powell, y daeth eu cân "Pack up your troubles in your old kit-bag" yn hynod boblogaidd yn ystod y Rhyfel Mawr. Yn eironig, roedd George yn heddychwr ac yn gwrthod ymladd, ond teithiodd Felix o amgylch ffosydd y Ffrynt Gorllewinol gyda'u cân galonogol. Ymhellach i lawr High Street ar y chwith, yn union cyn yr eglwys, mae'r Elusendai Barrow a adeiladwyd ym 1680 gan yr Esgob Barrow ar gyfer "wyth gweddwr tlawd o gymeriad da".

3 Powell Brothers House

Take steps down to High Street and turn left.

The house dates from 1745 but this is a story of music more than architecture – as the blue plaque indicates. It was the birthplace of brothers George and Felix Powell, whose song "Pack up your troubles in your old kit-bag" became hugely popular during the Great War. Ironically, George was a pacifist and refused to fight but Felix toured the trenches of the Western Front with their morale-boosting song. Further down High Street on the left, just before the church, are the Barrow Almshouses built in 1680 by Bishop Barrow for "eight poor widows of good character".

4 Eglwys y Plwyf

Datblygodd Llanelwy o amgylch mynachlog ar lan yr afon Elwy, wedi'i sefydlu gan Saint Cyndeyrn, a elwir hefyd yn Mungo, yn 560AD – a'i adael yng ngofal ei hoff ddisgyl, Sant Elwy. Yn gwbl haeddiannol, mae'r eglwys wedi ei chysegru i'r ddau arwr hwn o'r dref ers canol y 12fed ganrif. Adeiladwyd yr adeilad presennol ar ben sylfeini hŷn yn 1524, a chafwyd estyniad yn fuan wedyn yn arddull adeiladu nodweddiadol Sir Dinbych. Mae gan yr adeilad dau trawstiau gordd gwych, wedi'u haddurno ag anghylion ar yr ochr ddeheuol hŷn. Ychwanegodd y pensaer anorhfygol, Syr George Gilbert Scott, y porth, y cwt clychau a'r festri yn 1872.

4 Parish Church

St Asaph grew up around a monastery on the banks of the Elwy founded by Saint Kentigern, otherwise known as Mungo, in 560AD – and left in the care of his favourite pupil Saint Asaph. Quite rightly, the church has been dedicated to both these heroes of the town since the middle of the 12th century. The present building was built on top of older foundations in 1524 and soon extended in the typical double-naved Denbighshire style. Both naves have wonderful hammer-beam roofs, decked with angels on the older south side. The indomitable architect Sir George Gilbert Scott added the porch, bellcote and vestry in 1872.

Geiriau a cherddoriaeth

Efallai ei fod yn rhywbeth i'w wneud â'i leoliad ysbrydoledig a phrydferth yn Nylfryn Clwyd, ond mae Llanelwy bob amser wedi bod yn ddinas o ferid a cherddorion. Bu Felicia Hemans, awdures "Casabianca" gyda'i linell agoriadol anfarwol "The boy stood on the burning deck" yn byw yma yn y 1800au cynnar. Ysgrifennodd y bardd Fictoriaidd, Gerard Manley Hopkins, rai o'i sonedau enwocaf yng ngholeg Jesuit gerllaw yn Ntremeirchion. A phob mŷs Medi, mae acwsteg wych yr eglwys gadeiriol yn denu cerddorion o safon byd i Wyl Gerdd Ryngwladol Gogledd Cymru a sefydlwyd gan William Mathias, a ysgrifennodd anthem ar gyfer priodas Tywysog a Thywysoges Cymru yn 1981.

Words and music

Maybe it's something to do with its inspirational setting in the beautiful Vale of Clwyd but St Asaph has always been a city of poets and musicians. Felicia Hemans, author of "Casabianca" with its immortal opening line "The boy stood on the burning deck" lived here in the early 1800s. The Victorian poet Gerard Manley Hopkins wrote some of his most famous sonnets at the Jesuit college in nearby Tremeirchion. And every September the cathedral's magnificent acoustics attract world-class musicians to the North Wales International Music Festival founded by William Mathias, who wrote an anthem for the wedding of the Prince and Princess of Wales in 1981.

Llwybr y ddinas

Pellter	1 milltir / 1.6 km gan gynnwys taith gerdded ar lan yr afon
Pa mor anodd yw'r llwybr?	Gweddol hawdd dringo i fyny'r High Street, gall llwybr glan yr afon fod yn fwdlyd
Amser yn cerdded	1 awr
Man cychwyn	Maes parcio i'r de o'r eglwys gadeiriol LL17 ORD
Cludiant cyhoeddus	Traveline Cymru 0800 464 0000, Ymholiadau Rheilffyrdd Cenedlaethol 03457 484950

City trail

Distance	1 mile / 1.6 km including riverside walk
Difficulty	Fairly easy ascent up High Street, riverside path can be muddy
Walking time	1 hour
Start point	Car park south of the cathedral LL17 ORD
Public transport	Traveline Cymru 0800 464 0000, National Rail Enquiries 03457 484950

www.gogledddddwyraincymru.cymru www.northeastwales.wales

Llanelwy St Asaph

Tra eich bod yn cerdded...

A allwch chi weld pen y llew cerffiedig lle arferai dyfroedd Ffynnon Mary Short lifo drwyddo. Wedi'i adeiladu gan yr Esgob Vowler Short er cof am ei wraig, mae wedi bod yn sych ers dyfodiad pibellau dŵr yn 1898.

While you're walking....

See if you can spot the carved lion's head through which the waters of the Mary Short Fountain once gushed. Built by Bishop Vowler Short in memory of his wife, it's been dry since the arrival of piped water in 1898.

5 Bedd Dic Aberdaron

Hap a damwain oedd bod y dyn crwydol, "Dic Aberdaron", enw go iawn Richard Jones, wedi marw yn Llanelwy yn 1843. Treuliodd y dyn diddysg hwn, a oedd yn fab i adeiladwr cychod, ei fywyd yn crwydro Cymru a Lloegr, yn droednoeth a'i waith yn hir, yn canio telyn, llawer o lyfrau a chath. Gallai siarad 14 o ieithoedd, gan gynnwys ieithoedd hynafol y Dwyrain Canol, a bu'n treulio blynyddoedd yn ysgrifennu geiriadur Cymraeg-Hebraeg-Groeg. Yn anffodus, ni chyhoeddwyd y geiriadur erioed – Llyfrgell Genedlaethol Cymru yn Aberystwyth sydd â'r unig gopi – a bu farw yn ddyfn siomedig. Fe welwch ei garreg fedd ar ei ben ei hun ger pen y rheiliau yng nghornel dde-orllewin y fynwent.

5 Dic Aberdaron Grave

It was pure chance that nomadic "Dic Aberdaron", real name Richard Jones, died in St Asaph in 1843. This uneducated son of a boat-builder spent his life wandering through Wales and England, barefoot and long-haired, carrying a harp, many books and a pet cat. He could speak 14 languages including the ancient tongues of the Middle East and had spent years writing a Welsh-Hebrew-Greek dictionary. Sadly it was never published – the National Library of Wales in Aberystwyth has the only copy – and he died a disappointed man. You'll find his gravestone on its own near the end of the railings in the south-west corner of the churchyard.

6 Obelisk H M Stanley

Ganed y fforiwr Fictoriaidd, Henry Morton Stanley, yn Ninbych ac fe'i magwyd yn y tloty yn Llanelwy, ac yn ddiweddarach cafodd ystyby ei enwi ar ei ôl. Llwyddodd i ddianc o'i "boenyddia" yn y diwedd, a rheddodd i ffwrdd i'r môr – gan wasanaethu ar y ddwy ochr yn Rhyfel Cartref America. Tra'n gweithio fel newyddiadurwr, llwyddodd i olrhain y cenhadwr o'r Alban, David Livingstone, yn ddwfn yng Nghanolbarth Affrica, a'i gyfarch drwy dŵeud: "Dr Livingstone, I presume?" Yn ddiweddarach, dyfeisiodd gynlluniau gyda'r Brenin Leopold II o Wlad Belg i harneisio adnoddau naturiol y Congo. Mae golygydd o'i fywyd dadleuol yn troelli o amgylch yr obelisk trawiadol hwn, yn ogystal â chopi bach o ddolw o'r Congo.

6 H M Stanley Obelisk

Victorian explorer Henry Morton Stanley was born in Denbigh and raised in the St Asaph workhouse, later a hospital bearing his name. He eventually escaped from this "house of torture", ran away to sea – and served on both sides in the American Civil War. While working as a journalist he tracked down Scottish missionary David Livingstone in deepest Central Africa with the words: "Dr Livingstone, I presume?" He later hatched schemes with King Leopold II of Belgium to harness the Congo's natural resources. Scenes from his controversial life spiral around this striking obelisk, topped by a miniature copy of a Congolese effigy.

7 Pont Elwy

Trowch i'r chwith gyferbyn â'r gysgodfan bws i mewn i'r parc, ac yna'n syth i'r dde i ddilyn y llwybr troed at y bont.

Efallai bod y bont hon o galchfaen a thywodfaen dros yr Afon Elwy yn Heneb Gofrestredig, ond nid dyma'r un wreiddiol. Mae'r un wreiddiol ymhellach i lawr yr afon, wedi'i gwneud o bren ac yn dueddol o gael ei difodi gan lifogydd. Felly, yn tua 1770, cafodd pensaer Carchar Rhuthun, Joseph Turner, y syniad o ddylunio pont gain bum bwa, yn rhychwantu cyfanswm o 65 metr – yn ddigon llydan i ymdopi pan fydd yr afon ar ei uchaf. Trowch i'r chwith am Blas Ro neu cerddwch o dan y bont i weld Comin Llanelwy.

7 Elwy Bridge

Turn left opposite the bus shelter into the park, then immediately right to follow the footpath to the bridge.

This limestone and sandstone bridge over the temperamental River Elwy may be a Scheduled Ancient Monument but it isn't the original one. That was further downstream, made of wood and prone to flood damage. So in about 1770 Joseph Turner, architect of Ruthin Gaol, came up with this elegant five-arched design spanning a total of 65 metres – wide enough to cope when the river burst its banks. Turn left for Roe Plas or walk under the bridge to see St Asaph Common.

8 Plas Ro

Mae Afon Elwy a'i llif cyflym yn cynnwys digon o frithyll, eogiaid a phennau lletwad, sydd yn eu tro yn denu crêyr glas a glas y dorlan – hyd yn oed dyfrwm o bryd i'w gilydd. Felly, mae'r daith gerdded dewisol hon ar lan yr afon yn cynnig cyfle bythgofiadwy. Hyd yn oed os bydd y creaduriaid bach yn teimlo'n swil, rydych yn siŵr o weld eirysiaau, blodau'r gwynnt, briallu, briallu Mair neu felyn Mair y gors, yn dibynnu ar y tymor. Heb sôn am y goeden bren fwyaf prin ym Mhrydain: y Boplysen Ddu. Dim ond 2,000 o'r coed gosgeiddig cwm hyn sydd ar ôl ym Mhrydain, a chawsant eu dehyddio i wneud ffraniau nenffyrch ers talwm. Mae gan Blas Ro rai o'r sbesimenau gorau yn y wlad.

Y cyfan sydd angen i chi ei wneud nawr yw dilyn eich camau yn ôl at eich car.

8 Roe Plas

The fast-flowing River Elwy holds plenty of trout, salmon and bullhead which in turn attract herons and kingfishers – even the occasional otter. So this optional riverside walk offers the chance of a memorable encounter. Even if they're feeling shy, you're sure to see snowdrops, wood anemones, primroses, cowslips or marsh marigolds, depending on the season. Not to mention the rarest timber tree in Britain: the Black Poplar. There are just 2,000 of these gracefully arching trees, once used to make cruck frames, left in Britain. Roe Plas has some of the finest specimens in the country.

Now simply retrace your steps to your car.

Yr eog a'r fodrwy

Mae un chwedl am Sant Elwy mor enwog fel ei fod wedi'i ddarlunio yn un o fenestri llw yr eglwys gadeiriol. Mae'n mynd fel hyn: Roedd y Ffrenhines Nest, y ferch harddaf yng Nghymru, yn briod â Brenin Maelgwn, a oedd yn ddyfn centigennus. Ar ei bys, gwisgaf fodwyr aur sanctaidd, ond un diwmod, tra'n ymdrochi yn Afon Elwy, gollyngodd hi'r fodwyr yn y dŵr. Gofynnodd Nest i Esgob Llanelwy ei helpu i domi'r newyddion ofnadwy i'w gŵr. Tra'n bwyta swper y noson honno, dywedodd y sant nad oedd unrhyw drysor yn werth dinistrio cariad. Pan ddechreuodd y brenin hwyta pryd o eog lleol, daeth o hyd i'r fodwyr y tu mewn i'r pysgodyn. Roedd wedi teithio o fys y Ffrenhines, i'r afon, i'r pysgodyn, ac yn ôl.

The salmon and the ring

One legend about Saint Asaph is so famous that it's depicted in one of the cathedral's stained glass windows. It goes like this: Queen Nest, the most beautiful woman in Wales, was married to jealous King Maelgwn. On her finger she wore a sacred gold ring but one day, while bathing in the River Elwy, she dropped it in the water. Nest asked Bishop Asaph to help break the awful news to her husband and, over dinner that night, the saint pointed out that no treasure was worth destroyed love. When the mollified king tucked into a dish of local salmon, inside he found the ring that had travelled full circle from finger to river to fish and back again.